

Aspekt, tempus og Kærlighedens ø Om narrativ progression i dansk og russisk

KARL-HENRIK LUND

*Institut for Historie og Områdestudier, Slavisk Afdeling, Aarhus Universitet,
Danmark*

Aspect, tense, and The Island of Love. On narrative advancement in Danish and Russian. The paper starts with a short introduction to the notion of verbal aspect, focusing on aspect in Russian. In particular it compares and contrasts the treatments of this subject by Carlota Smith and Per Durst-Andersen. This is followed by a discussion of grammatical tense in a Reichenbachian framework. Special emphasis is made on the application of the Reichenbachian analysis to narrative texts where the moment of speech by and large loses its relevance for the interpretation of the tense forms. Finally, the paper examines the time relations in a fragment of a Danish short story and its Russian translation. It is shown that Danish, which doesn't have aspect as a grammatical category, unlike Russian needs lexical markers such as time adverbs and conjunctions in order to advance the narration, while on the other hand Russian with its only three tenses to a higher degree than Danish has to make use of lexical markers to indicate relative time.

1. INDLEDNING

Sigtet med den undersøgelse, jeg her vil præsentere, er at belyse i et kontrastivt perspektiv, hvordan dansk og russisk strukturerer tidsrelationer i en narrativ tekst. Til det formål giver jeg først en indføring i aspektbegrebet med fokus på russisk. Dernæst diskuterer jeg tempuskategorien med særlig omtale af tempus i narrative tekster. Og endelig forsøger jeg ud fra en dansk kildetekst og dens russiske oversættelse at kontrastere de virkemidler, som de to sprog gør brug af i etableringen af det, jeg kalder den narrative progression.

2. ASPEKT

Mens tempus i normal diskurs er en deiktisk kategori, der relaterer den situation, der udtrykkes af verbet, til taleøjeblikket, er aspekt den måde, hvorpå situationens interne struktur præsenteres i sit temporale forløb. En sådan helt generel beskrivelse af aspekt, som man finder hos f.eks. Comrie (1976: 3) og Maslov (1978: 7; 1985: 3), er der næppe uenighed om blandt aspektforskere. Problemerne opstår, når aspektbegrebet skal konkretiseres, og når det skal beskrives i dette eller hine sprog. Dette gælder i hvert fald for aspekt i russisk, som jeg vil omtale i det følgende.

Russisk har to aspekter: den imperfektive og den perfektive, og aspekt er i russisk en af verbets grammatiske kategorier forstået på den måde, at enhver verbalform skal udtrykke tilhørsforhold til en af de to aspekter.

2.1. ASPEKT SOM FLEKSIONS- ELLER DERIVATIONSKATEGORI I RUSSISK

Hvorvidt aspekt i russisk er en fleksions- og/eller derivationskategori, er et spørgsmål, der ikke er enighed om. Sagen er, at den overvejende del af verberne i russisk danner aspektpar, altså har en perfektiv og en imperfektiv form med samme leksikalske betydning. Mellem medlemmerne af et sådant aspektpar kan der være tre slags formelle relationer: I et mindretal af tilfældene er den perfektive partner dannet af den imperfektive ved hjælp af præfigering. I flertallet af tilfælde er det den imperfektive partner, der er dannet af den perfektive ved suffigering. I ganske få tilfælde er det forskellige verbalstammer, der danner en suppletiv relation. Nedenstående eksempler illustrerer dette:

Præfigering:	<i>pisat'</i> (ipf) – <i>napisat'</i> (pf) 'skrive' <i>maskirovat'</i> (ipf) – <i>zamaskirovat'</i> (pf) 'maskere' <i>sverlit'</i> (ipf) – <i>prosverlit'</i> (pf) 'bore'
Suffigering:	<i>perepisat'</i> (pf) – <i>perepisyvat'</i> (ipf) 'skrive om; skrive af' <i>brosit'</i> (pf) – <i>brosat'</i> (ipf) 'kaste'
Suppletiv relation:	<i>brat'</i> (ipf) – <i>vzjat'</i> (pf) 'tage'

Den formelle forskel har fået flertallet af grammatikere til at opfatte aspekt i russisk som en derivationskategori, mens identiteten i den leksikalske betydning har fået andre til at fastholde, at der er tale om fleksion. I sig selv er denne diskussion næppe særlig frugtbar. En anden og mere perspektivrig løsning er blevet foreslået af Percov (2001). Han opstiller i alt 14 kriterier for, hvornår det om sproglige sammenhænge er rimeligst er tale om derivation eller fleksion. For fleksion i forbindelse med verbalaspekt taler f.eks. det forhold, at alle verbalformer er omfattet af kategorien, at aspektkategorien er så abstrakt, og at aspektbrugen har sammenhæng med syntaksen; for orddannelse taler f.eks., at der er en del verber, som ikke indgår i aspektpar, og at aspektmarkørerne følger sig til stammen, mens fleksionselementer ellers befinder sig længere væk fra stammen. Alt i alt finder Percov, at aspekt i russisk i højere grad er en fleksionskategori end en derivationskategori, men at man ikke bør inkludere sig på nogen absolutisering.

2.2. OM ASPEKTKATEGORIENS INDHOLD I RUSSISK

Indholdet af aspektkategorien i russisk er nu som før et omdiskuteret emne. Den vigtigste skillelinje går her mellem dem, som mener, at der er én invariant betydning for hver af de to aspekter i russisk, og dem, som hævder, at der ikke findes en sådan invariant betydning, men at hver af aspekterne har en række betydninger, som kommer frem, når man fortolker brugen af verberne i forskellige kontekster.

Den helt overvejende del af aspektforskerne både i og uden for Rusland hører til invariant-fortalerne. Som den mest prominente fremstår nok fortsat Roman Jakobson, der i en artikel skrevet i 1931 behandler aspekt i russisk som en privativ opposition,

hvor den imperfektive aspekt er det umarkerede led, mens den perfekte aspekt som det markerede led udtrykker "handlingens absolutte grænse" (Jakobson 1971: 6). Nogenlunde samme behandling finder vi hos en række forskere i Rusland, bl.a. Jurij Maslov fra Leningrad/Sankt-Petersborg (1978, 1985). Maslov taler om, at perfekte verber typisk er terminative (predel'nye), idet de angiver en handling, der er "rettet mod en indre grænse", og han præciserer, at der ved terminative verber er et perspektiv mht. fuldførelse af handlingen og overgang til en ny tilstand (Maslov 1978: 10ff., 1985: 6ff.). En lidt anden definition, men også invariant-søgende og også med den perfekte aspekt som det markerede led i en privativ opposition finder vi bl.a. hos Alexander Isačenko, der hovedsageligt havde sit virke i Østrig (1968), Aleksander Bondarko fra Leningrad/Sankt-Petersborg (1971) og James Forsyth (1970), der alle fremfører, at ved den perfekte aspekt anskues situationen i sin helhed, i sin totalitet. Dette er stort set det samme som at tale om terminativitet, blot med den forskel, at der her ikke er fokus på, om verberne har det "terminative", altså den indre grænse, i deres leksikalske betydning.

Et mindretal af aspektforskerne afviser som nævnt, at det kan lade sig gøre at finde én semantisk invariant for hver af de to aspekter i russisk. Marina Glovinskaja fra Moskva, som er en af de mest markante repræsentanter for dette synspunkt, anfører som et hovedargument mod invariant-konceptet, at fortalene herfor i realiteten kun analyserer det mest typiske og klare, nemlig de terminative verber, og derfra foretager deres generaliseringer. Studiet af den perfekte aspekts semantik har efter hendes mening været karakteriseret ved, at det typiske er blevet fremstillet, som om det var universelt (Glovinskaja 2001: 14).

Selv om Glovinskajas kritik af den måde, hvorpå invariantbegrebet er blevet anvendt på det russiske aspektsystem, ikke er helt uberettiget, forekommer det mig, at hendes konklusion er for vidtgående og for opgivende. Dette gælder ikke mindst i betragtning af, at de seneste årtiers aspektforskning i stadig højere grad har fokuseret på den leksikalsk-semantiske klassificering af verber. Dette er også tilfældet for Carlota Smith og Per Durst-Andersen, som jeg vil omtale særskilt.

Med Glovinskajas indvendinger i erindring vil jeg i den følgende fremstilling holde mig til det typiske forstået på den måde, at jeg mht. russisk vil begrænse mig til engangshandlinger og altså se bort fra gentagne handlinger, hvor der i det store og hele ikke er nogen opposition mellem de to aspekter, idet det generelt kun er imperfektiv aspekt, der anvendes.

2.3. ASPEKT HOS CARLOTA SMITH

Carlota Smith har behandlet aspekt og tempus i forskellige sprog og set på, hvordan de to kategorier fungerer i tekster. Hun behandler også russisk (i samarbejde med Gilbert Rappaport), men hendes betragtninger prætenderer at have sproguniversel gyldighed. Ifølge Smith præsenterer sætningerne i et sprog aspektuel information dels om situationstypen og dels om synspunkt (viewpoint), og selv om de sameksisterer, er de to typer af information uafhængige af hinanden (Smith 1991: 5). De fem basale situationstyper, som Smith opererer med, er de fire velkendte fra Vendlers verbalklassifikation (Vendler 1967: 97ff.), nemlig states, activities, accomplishments og

achievements, og derudover er der semelfactives. Situationstyperne, "Basic situation types", præsenteres på følgende måde hos Smith (1991: 6, Smiths eksempler):

- States: static, durative (*know the answer, love Mary*)
- Activities: dynamic, durative, atelic events (*laugh, stroll in the park*)
- Accomplishments: dynamic, durative, telic events ("consisting of a process with successive states and an outcome", Smith 1991: 6, *build a house, walk to school, learn Greek*)
- Semelfactives: dynamic, atelic, instantaneous events (*tap, knock*)
- Achievements: dynamic, telic, instantaneous events (*win the race, reach the top*)

Som det ses, er telicitet, altså "målrettethed", noget, der hos Smith kendetegner accomplishment og achievement, og i den forbindelse noterer hun, at teliske begivenheder har et naturligt endepunkt, mens ateliske begivenheder ikke har noget naturligt endepunkt.

Foruden situationsaspekt, som ikke er formelt markeret ved kontrasterende morfemer, udtrykker enhver sætning også synspunktaspekt, som signaleres ved grammatiske morfemer. De tre hovedtyper af synspunkter, »Main types of viewpoint«, som ikke alle behøver at eksistere i et givet sprog, præsenterer Smith på følgende måde (1991: 6):

- "Perfective viewpoints focus on the situation as a whole, with initial and final points.
- Imperfective viewpoints focus on part of a situation, including neither initial nor final point.
- Neutral viewpoints are flexible, including the initial point of a situation and at least one internal stage (where applicable)."

Ikke overraskende anfører Smith (og Rappaport), at russisk ikke har neutral synspunktaspekt, men kun perfektiv og imperfektiv. Hvad den neutrale aspekt angår, vil den ifølge Smith typisk være til stede i et sprogs aspektsystem, når det pågældende sprog ikke har noget morfem for synspunktaspekt (1991: 93). Som det ses, opereres der også her med én invariant betydning hos hver af aspekterne, og vi har igen en totalitetsopfattelse af den perfekte aspekt, men der er ikke tale om en privativ opposition til den imperfektive aspekt. På det semantiske niveau, som der er tale om her, opererer Smith nemlig med en ækvipolent opposition mellem aspekterne, idet også den imperfektive aspekt får en positiv beskrivelse. Derimod finder Smith det berettiget at tale om en privativ opposition på det pragmatiske niveau, altså når vi har at gøre med konventionerne for aspekternes anvendelse, idet der er større restriktioner for brugen af den (pragmatisk markerede) perfekte aspekt end for den imperfektive (1991: 16, 306).

Som en foreløbig kommentar til aspekt-konceptet hos Carlota Smith kan man fremhæve, at situationstyperne og dermed de leksikalsk-semantiske verbalklasser bliver inddraget på en systematisk måde i aspektbeskrivelsen, om end man kan sætte spørgsmålstegn ved formålstjenligheden af at operere med en særlig aspekt i forbindelse med situations-typerne. Endvidere noterer man, at indholdet af både den perfekte og den imperfektive (synspunkt)aspekt bliver karakteriseret positivt. Den samtidige

bibeholdelse af begrebet privativ opposition til karakterisering ikke af aspektkategoriens indhold, men af dens anvendelse virker dog malplaceret.

2.4. ASPEKT HOS PER DURST-ANDERSEN

I sin behandling af aspekt i russisk kæder også Per Durst-Andersen denne kategori sammen med leksikalsk-semantiske verbalklasser og telicitet, men han integrerer disse ting i en helhedsopfattelse, der i sine grundtræk fremstår som mere enkel og sammenhængende end den, vi finder hos Carlota Smith. Durst-Andersen (1992) opstiller tre verbalklasser af relevans i aspektsammenhæng. Det er tilstands-, aktivitets- og handlingsverber. Disse kan illustreres ved følgende symboler:

- Tilstandsverber
- Aktivitetsverber
- Handlingsverber

Tilstandsverber benævner en tilstand, aktivitetsverber benævner en aktivitet, og handlingsverber benævner på samme tid en aktivitet og en resulterende tilstand, der er forbundet ved telicitet. I forhold til Vendlers klassifikation er det stort set accomplishment- og achievement-verber, der udgør Durst-Andersens handlingsverber. Egentlige aspektpar er ifølge Durst-Andersen noget, der kun findes ved handlingsverber. Forskellen mellem perfektiv og imperfektiv aspekt ved handlingsverber er da, at ved det perfekte handlingsverbum hævdes (asserteres) det, at beskrivelsen af den resulterende tilstand er sand, mens sandheden af aktivitetsbeskrivelsen forudsættes (præsupponeres); ved det imperfektive handlingsverbum er det derimod sandheden af aktivitetsbeskrivelsen, der hævdes, mens tilstandsbeskrivelsen er en standardimplikatur, hvilket vil sige, at tilhøreren selv må gøre brug af alle tilgængelige ressourcer for at finde ud af, om tilstandsbeskrivelsen er sand eller falsk, altså om den resulterende tilstand bliver opnået. Det perfekte handlingsverbum udtrykker en begivenhed, mens det imperfektive handlingsverbum udtrykker en proces.

Hvis vi her sammenligner med de foregående definitioner, ser vi, at der også hos Durst-Andersen er én invariant betydning for hver af de to aspekter, og at disse som hos Smith ikke står i privativ, men i ækvipolent opposition til hinanden. Ydermere bemærker vi, at der netop ved Durst-Andersens handlingsverber er tale om, at aktiviteten er "rettet mod en indre grænse", og at der er et perspektiv mht. fuldførelse af handlingen og overgang til en ny tilstand, sådan som det hedder hos Maslov i forbindelse med terminative verber. Dette er også i overensstemmelse med Carlota Smiths påpegning af, at netop accomplishment- og achievement-verber udtrykker telicitet, og at der netop ved teliske begivenheder er et naturligt endepunkt.

Hvad så med aspekt i forbindelse med tilstands- og aktivitetsverber? Ja, disse er – naturligt nok – som udgangspunkt imperfektive. Nu er der det særlige ved det russiske verbalsystem, at der ved præfigering af et sådant tilstands- eller aktivitetsverbum som regel dannes et perfektivt handlingsverbum med en ny leksikalsk betydning,

hvorfra der så ved suffigering dannes en imperfektiv partner. Dette kan illustreres ved tilstandsverbet *stojat'* ('stå'):

stojat' (ipf) 'stå' → *nastojat'* (pf) – *nastaivat'* (ipf) 'stå fast på noget'
vystojat' (pf) – *vystaivat'* (ipf) 'holde stand'
otstojat' (pf) – *otstaivat'* (ipf) 'forsvare'
prostojat' (pf) – *prostaivat'* (ipf) 'stå stille, ligge stille'

Men i nogle tilfælde bliver der ved præfigering af tilstands- og aktivitetsverber dannet perfekte verber, som vedbliver med at være henholdsvis tilstands- og aktivitetsverber, og så har vi de såkaldte *a k t i o n s a r t e r*. Ved perfekte aktionsartsverber sker der en eller anden afgrænsning af tilstanden eller aktiviteten, men der er altså ikke tale om nogen overgang til en ny tilstand. Durst-Andersen siger selv om de perfekte aktionsartsverbers aspektbetydning, at disse verber *p r æ s e n t e r e r* ikke-handlingen som en begivenhed (1992: 175f.). På dette sted er der grund til at præcisere, at mens aspekt altså er en grammatisk kategori i russisk forstået på den måde, at enhver russisk verbalform er kendetegnet som enten perfektiv eller imperfektiv, så er aktionsarter en leksikalsk-semantic kategori – der er altså tale om, at en undergruppe af verberne er karakteriseret ved at tilhøre den ene eller den anden aktionsart. Perfektive aktionsarter i russisk er f.eks. den delimitative aktionsart, som betegner en kortvarig tilstand eller aktivitet, den perdurative aktionsart, som betegner en lidt længerevarende tilstand eller aktivitet, den ingressive aktionsart, som betegner starten på en tilstand eller aktivitet, og den semelfaktive aktionsart, der fokuserer på en enkelt "kvant" af en aktivitet.

Nedenstående verber illustrerer dette:

stojat' (ipf) 'stå' → *postojat'* (pf, delimitativ aktionsart) 'stå en lille stund'
prostojat' (pf, perdurativ aktionsart) 'stå en stund'
plakat' (ipf) 'græde' → *zaplakat'* (pf, ingressiv aktionsart) 'begynde at græde'
kivat' (ipf) 'nikke' → *kivnut'* (pf, semelfaktiv aktionsart) 'give et nik'

Ifølge Durst-Andersen er alle aktionsartsverber perfectiva eller imperfectiva tantum, de danner altså ikke aspektpar – det er forbeholdt handlingsverberne. Det hænder imidlertid, at verber fra nogle typer af aktionsarter alligevel danner aspektpar. Det forekommer aldrig ved den delimitative eller den semelfaktive aktionsart, men det sker undertiden ved den perdurative og den ingressive aktionsart. Dette er tilfældet i nedenstående skema, hvor perfekte verber med perdurativ og ingressiv betydning har sekundære imperfektiveringer:

sidet' (ipf) 'sidde' → *prosidet'* (pf) – *prosiživat'* (ipf) 'sidde en stund'
 (aktionsart?)
pet' (ipf) 'synge' → *zapet'* (pf) – *zapevat'* (ipf) 'begynde at synge' (aktionsart?)

I disse sidste tilfælde må Durst-Andersen formentlig sige, at der er sket en lille udvikling i betydningen, så vi ikke længere har et tilstands- eller aktivitetsverbum som aktionsart, men derimod et handlingsverbum.

Også Isačenko (1968: 385ff.) mener, at aktionsartsverber pr. definition er perfectiva eller imperfectiva tantum, men flertallet af aspektforskere – i hvert fald i Rusland – opfatter aktionsarter som leksikalsk-semanticke grupper af verber, som er dannet på regelmæssig

vis med en forudsigelig betydning, og som – afhængigt af den leksikalske betydning – evt. kan indgå i aspektpar.

3. TEMPUS

Selv om aspekt i modsætning til tempus ikke kan være en deiktisk kategori, idet den kun vedrører situationens interne struktur, er aspektkategorien alligevel i høj grad med til at etablere tidsstrukturer. Dette ses tydeligt i et sprog som russisk, der klarer sig med kun tre tempora: præsens, præteritum og futurum. I præteritum og futurum er begge verbalaspekter mulige, mens det i præsens kun er imperfektiv aspekt, der er til rådighed.

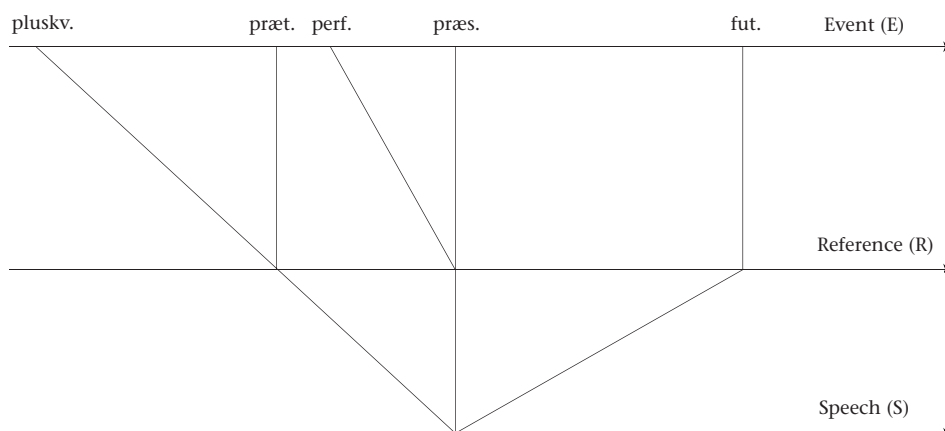
I dansk har vi som bekendt foruden de såkaldt absolutte tempora – præsens, præteritum og futurum – også en række relative (eller rettere: absolut-relative tempora, jf. 4.2.), hvoraf de mest anvendte er perfektum og pluskvamperfektum. Derimod er der næppe megen rimelighed i at operere med aspekt i dansk som en grammatisk kategori. Man kan naturligvis – svarende til Östen Dahls behandling af svensk (Dahl 1985) – med megen god vilje udnævne omskrivninger med *være ved at* og *pleje at* til at være henholdsvis kontinuativ og habituel aspekt i dansk, men det tjener næppe noget praktisk formål.

Som nævnt er tempus i normal diskurs en deiktisk kategori, idet den relaterer den af verbet udtrykte situation til taleøjeblikket. Taleøjeblikket er imidlertid ikke en tilstrækkelig parameter, hvis man skal forklare anvendelsen af relative tider som f.eks. perfektum og pluskvamperfektum i dansk og engelsk. Det er Hans Reichenbachs store fortjeneste i lingvistisk sammenhæng, at han har indført endnu en parameter i beskrivelsen af de verbale tempora (Reichenbach 1966: 287-298). Hans nyskabelse består i, at han foruden situations- eller begivenhedsøjeblikket, som han kalder 'point of event' (E), og taleøjeblikket, som han benævner 'point of speech' (S), indfører en tredje parameter, nemlig iagttagertiden eller referencepunktet, som han kalder for 'point of reference' (R). Med Reichenbachs notationssystem kan nogle af tiderne i engelsk illustreres på følgende vis:

Present	S, R, E	<i>I see John</i>
Simple Past	E, R — S	<i>I saw John</i>
Simple Future	S — R, E	<i>I shall see John</i> ¹
Present Perfect	E — S, R	<i>I have seen John</i>
Past Perfect	E — R — S	<i>I had seen John</i>

Notationen skal læses på den måde, at i præsens (present) er S, R og E sammenfaldende i tid, i præteritum (simple past) er E samtidig med R, og disse kommer før S, i perfektum (present perfect) kommer situationstiden (E) før de to sammenfaldende tidspunkter – taleøjeblikket (S) og referencepunktet (R), osv.

Når det er tidsforløbet i en tekst, der er til undersøgelse, kan man efter min mening med fordel placere de tre punkter på tre forskellige akser. De almindeligste tempora i engelsk og dansk – præsens, præteritum, futurum,² perfektum og pluskvamperfektum – kan da anskueliggøres på følgende vis:

Naturligvis har et sprog som russisk også mulighed for at udtrykke relative tider som dem, der er grammatikaliserede i f.eks. perfektum og pluskvamperfektum, men der må man tage andre midler i brug, bl.a. aspekt og tidsadverbier.

Nu er der det ved narrative tekster – som er mit undersøgelsesobjekt – at for dem udelukkes taleøjeblikket: her er det kun situationstiden (E) og referencepunktet (R), der er inde i billedet. Sagen er, at Reichenbachs skema med de tre punkter kun har fuld gyldighed for en kanonisk talesituation (jf. Lyons 1977: 637), altså en situation, hvor både afsender og modtager er til stede i den kontekst, hvori ytringen fremsættes. Det er med andre ord den normale kommunikationssituation, når man står ansigt til ansigt med hinanden. Narrative tekster fungerer imidlertid i en ikke-kanonisk talesituation, hvor ytringens indhold ikke er knyttet til afsenderens og modtagerens tilstedeværelse. Her er tempusformerne ikke længere knyttet til taleøjeblikket (S), for ytringen har ingen relation til det. I narrative tekster relaterer tempusformerne sig derfor kun til referencepunktet (R), som i modsætning til taleøjeblikket ikke ligger fast, men kan flyttes af afsender (og evt. af den tekstfortolkende modtager), og dermed er tempus ikke længere en deiktisk kategori.³ Tilbage bliver således kun to af akserne: situations- eller begivenhedsaksen og iagttagersaksen.

Hvilken rolle spiller da de grammatiske tempora og herunder de relative tempora i f.eks. dansk og engelsk, når vi har at gøre med en narrativ tekst? Jo, de tjener til at præsentere tekstens begivenheder på en måde, så modtageren kan strukturere dem nogenlunde ubesværet i en kronologisk rækkefølge (se f.eks. Comrie 1985: 28). Og betingelsen for at modtageren kan gøre det, må være, at der er skrappe restriktioner for, hvordan afsenderen kan placere sit iagttagelsespunkt. Det synes at være en lovmæssighed, at medmindre der sker et eller andet markeret brud i teksten, f.eks. ved overgang til et nyt kapitel, eller når det hele pludselig ses fra en anden persons synsvinkel, så bevæger referencepunktet (iagttagertiden) sig hele tiden kronologisk fremad. Derimod kan situationstiden flyttes frem eller (hyppigst) tilbage, idet iagttageren kigger frem eller tilbage, og det markeres så i dansk (og engelsk) ved tempora som f.eks. perfektum og pluskvamperfektum. I russisk har man som nævnt ikke disse tempora, så her må man benytte andre midler, og det er netop det, som jeg gerne vil vise ved hjælp af det valgte tekststykke.

4. KÆRLIGHEDENS Ø

Det valgte tekststykke er fra Klaus Rifbjergs novelle "Kærlighedens ø" fra 1974 (*Sommer: noveller*, København: Gyldendahl), der er udkommet i russisk oversættelse i 1984 (Klaus Rifb'erg, *Ostrov ljubvi. Budet dožd'*, Moskva: Raduga). Kærlighedens ø er Rhodos, hvor to veninder i deres bedste alder er havnet på en natklub sammen med en kendt journalist Fuchshøj. Tekststykket begynder, hvor den ene netop har betroet sig til Fuchshøj om sin sorthårede venindes problemer efter en skilsmisse:

Han nikkede. Så hørte de den sorthårede råbe i baggrunden. De standsede og vendte sig om og stirrede hen mod udgangen, hvor hun stod og fægtede med armene og tog fat i tjenerens hvide jakke og ruskede i den, mens hun pegede mod døren, og munden gik op og i. Flere par var standset på dansegulvet og fulgte med i optrinnet, og et sted i baggrunden skilte en skygge sig ud fra væggen og nærmede sig kvinden og tjeneren. Den lyshårede var allerede på vej over til veninden, og Fuchshøj fulgte efter. Så snart de nåede frem, vendte den sorthårede sig appellerende imod dem og fortalte – stadig med stemmen i falset – at der havde stået en mand på lur i mellemgangen til toiletet (som lå udendørs), og han havde taget fat i hende, og selv om hun havde skreget, havde han trukket hende ind i mørket, og han var i uniform, og først da hun havde sparket ham og kradset ham, havde han givet slip. Men det var modbydeligt, modbydeligt, og hun ville hjem med det samme!

Tjeneren havde gjort sig fri af grebet og stod og børstede jakken af og så op på manden i det mørke tøj, der nu var kommet helt hen til dem.

On ponimajušče kivnul golovoj. V tot že moment oni uslyšali očajannyj krik brjunetki. Ta stojala u otkrytoj vxodnoj dveri i besporjadočno maxala rukami. Zatem uxvatila rukoj polu kurtki bližajšego k nej oficianta, drugoj rukoj ukazyvaja na vyxod, rot eë otkryvalsja i zakryvalsja kak pri zamedlennoj s'emke. Eščë neskol'ko par ostanovilis', nabljudaja za skandalom, a ot dal'nej steny otdelilas' tēmnaja ten' i pošla k dveri. Blondinka uže spešila na pomošč' podruge. Fušej sledoval za nej. Sryvajas' na krik, brjunetka ob'jasnila: u damskogo tualeta, snaruži, eë podsteregal mužčina, on sxvatil eë, xot' ona kričala, zataščil v temnotu, on byl v forme, voennyj ili policejskij, i tol'ko kogda ona udarila ego nogoj i pustila v xod nogti, on vypustil eë. No vsë ravno – čto otvratitel'no, ona nemedlenno edet domoj!

Oficiant, zapolucivšij nakonec obratno polu kurtki, strjaxival s neë pylinki i molča smotrel na podošedšego čeloveka v tēmnom kostjume.

Den danske tekst inddeler jeg i nummererede fragmenter, som med et par enkelte undtagelser svarer til de forekommende verber i finit form, og jeg inddeler derefter den russiske tekst i fragmenter svarende til de danske. Naturligvis er det langt fra altid rimeligt at inddele i så små oversættelsesenheder, men i det foreliggende tekststykke med en dynamisk handling, forekommer det berettiget. Når man i den russiske tekst savner oversættelse af nogle af de danske fragmenter, hvilket jeg har markeret med tomme felter, skyldes det i hvert fald ikke, at jeg har valgt for små enheder. Det ligner

snarere et bevidst – og ikke ubetinget heldigt – fravalg fra oversætterens side.

Af hensyn til de ikke-russiskkyndige har jeg i den russiske tekst forsynet en række nøgleord og –syntagmer med ordrette oversættelser, og verbalformerne er desuden blevet forsynet med grammatiske oplysninger. Derudover har jeg ved de russiske verbalformer anført oplysninger om deres leksikalsk-semantiske klassificering og dermed foregrebet min omtale af dette i 4.1.

1	Han nikkede.	On ponimajušče kivnul (<i>nikkede</i> semelfaktiv, pf, præt) golovoj.
2	Så hørte de	V tot že moment (<i>i samme øjeblik</i>) oni uslyšali (<i>hørte</i> ingressiv tilstand, pf, præt)
3	den sorthårede råbe i baggrunden.	otčajannyj krik (<i>råb</i> verbalsubstantiv) brjunetki.
4	De standsede	
5	og vendte sig om	
6	og stirrede hen mod udgangen,	
7	hvor hun stod	Ta stojala (<i>stod</i> tilstand, ipf, præt) u otkrytoj vxodnoj dveri (<i>ved den åbne indgangsdør</i>)
8	og fægtede med armene	i besporjadočno maxala (<i>fægtede</i> aktivitet, ipf, præt) rukami.
9	og tog fat i tjenerens hvide jakke	Zatem (<i>derefter</i>) uxvatila (<i>tog fat i</i> handling, pf, præt) rukoj polu kurtki bližajšego k nej oficijanta,
10	og ruskede i den,	
11	mens hun pegede mod døren,	drugoj rukoj ukazyvaja (<i>pegende</i> handling, ipf, gerundium) na vyxod,
12	og munden gik op og i.	rot eë otkryvalsja i zakryvalsja (<i>åbnedes og lukkedes</i> handling, ipf, præt) kak pri zamedlennoj s"emke (<i>som i slow-motion</i>).
13	Flere par var standset på dansegulvet	Eščë neskol'ko (<i>yderligere nogle</i>) par ostanovilis' (<i>standsede</i> handling, pf, præt),
14	og fulgte med i optrinnet,	nabljudaja (<i>iagttagende</i> aktivitet, ipf, gerundium) za skandalom,
15	og et sted i baggrunden skilte en skygge sig ud fra væggen	a ot dal'nej steny otdelilas' (<i>skilte sig ud</i> handling, pf, præt) tëmna ja ten'
16	og nærmede sig kvinden og tjeneren.	i pošla (<i>gik</i> ingressiv aktivitet, pf, præt) k dveri.
17	Den lyshårede var allerede på vej over til veninden,	Blondinka uže (<i>allerede</i>) spešila (<i>hastede</i> aktivitet, ipf, præt) na pomošč' podruge.
18	og Fuchshøj fulgte efter.	Fušej sledoval (<i>fulgte</i> aktivitet, ipf, præt) za nej.
19	Så snart de nåede frem,	
20	vendte den sorthårede sig appellerende imod dem	

21	og fortalte – stadig med stemmen i falset –	Sryvajas' na krik, brjunetka ob"jasnila (<i>forklarede handling, pf, præt</i>) :
22	at der havde stået en mand på lur i mellemgangen til toilettet (som lå udendørs),	u damskogo tualeta, snaruži, eë podsteregal (<i>passede op handling, ipf, præt</i>) mužčina,
23	og han havde taget fat i hende,	on sxvatil (<i>tog fat i handling, pf, præt</i>) eë,
24	og selv om hun havde skreget,	xot' ona kričala (<i>skreg aktivitet, ipf, præt</i>),
25	havde han trukket hende ind i mørket,	zataščil (<i>trak, handling, pf, præt</i>) v temnotu,
26	og han var i uniform,	on byl (<i>var tilstand, ipf, præt</i>) v forme, voennyj ili policejskij,
27	og først da hun havde sparket ham	i tol'ko kogda ona udarila ego nogoj (<i>sparkede handling, pf, præt</i>)
28	og kradset ham,	i pustila v xod nogti (<i>kradsede handling, pf, præt</i>),
29	havde han givet slip. Men det var modbydeligt, modbydeligt, og hun ville hjem med det samme!	on vypustil (<i>lod slippe fri handling, pf, præt</i>) eë. No vsë ravno – čto otvratitel'no, ona nemedlenno edet domoj!
30	Tjeneren havde gjort sig fri af grebet	Oficiant, zapolucivšij (<i>havende fået handling, pf, participium</i>) nakonec obratno polu kurtki,
31	og stod og børstede jakken af	strjaxival (<i>børstede aktivitet, ipf, præt</i>) s neë pylinki
32	og så op på manden i det mørke tøj,	i molča (<i>tavst</i>) smotrel (<i>så aktivitet, ipf, præt</i>) na [podošedšego] čeloveka v temnom kostjume.
33	der nu var kommet helt hen til dem.	podošedšego (<i>værende tilkommet handling, pf, participium</i>)

I undersøgelsen af de to tekster finder jeg det relevant at inddrage følgende parametre: 1) verbalklasser og aspekt, 2) absolutte og absolut-relative tempora, 3) andre tidsmarkører. Blandt disse parametre etablerer 1) og 3) tilsammen en afgrænsning af situationen, som tjener til at drive det narrative forløb fremad.

4.1. LEKSIKALSK-SEMANTISKE VERBALKLASSE, ASPEKT

Min behandling af verbalklasser og aspekt baserer sig på det af Durst-Andersen foreslåede koncept, som giver en enkel og velegnet beskrivelsesmodel. I undersøgelsen af den russiske tekst inddrager jeg i denne forbindelse også aktionsarter, jf. 2.4. Hvad den danske tekst angår, er det kun de tre verbalklasser – tilstands-, aktivitets- og handlingsverber – der er tale om, idet jeg som nævnt i punkt 3 ikke finder grundlag for at tale om verbalaspekt i dansk. Med hensyn til dansk er de tre verbalklasser blevet behandlet af Per Durst-Andersen og Michael Herslund i en artikel fra 1996 (Durst-Andersen/Herslund 1996). De peger her bl.a. på, at verbets klassesærligheder til en vis grad determinerer de mulige syntaktiske omgivelser. Således forbinder handlingsverber sig med tidsadverbialer med præpositionen *på* (f.eks. *Han skrev brevet på en time*), mens tilstands- og aktivitetsverber tager tidsadverbialer med præpositionen *i* (f.eks. *Han skrev på brevet i en time*)⁴ (Durst-Andersen/Herslund 1996). Jeg anvender i min

undersøgelse forskellen i mulige tidsadverbialer (med *i* eller *på*) som et kriterium for i dansk at skelne mellem på den ene side handlingsverber og på den anden – tilstands- og aktivitetsverber.

4.2. ABSOLUTTE OG ABSOLUT-RELATIVE TEMPORA

Normalt skelner man kun mellem absolutte og relative tempora. De absolutte tempora er præsens, præteritum og futurum, hvor situationstiden er henholdsvis samtidig med, før eller efter taleøjeblikket, og hvor referencepunktet (iagttagertiden) ikke rigtig er inde i billedet, fordi det blot er samtidig med situationstiden. Med de relative tempora mener man så perfektum, pluskvamperfektum, futurum exactum og andre mere sjældne, hvor man aktivt må operere med referencepunktet. Men hvad så med infinitte verbalformer som participier i engelsk og participier og gerundier (også kaldet adverbialparticipier) i russisk, hvis tidsindhold udelukkende relaterer sig til et referencepunkt og ikke har nogen forbindelse til taleøjeblikket? Skal vi anvende samme terminologi om deres tidsindhold, som vi anvender om perfektum, pluskvamperfektum og tilsvarende tempora? Det mener Comrie ikke. Han foreslår en nyttig skelnen mellem på den ene side egentlig relative tempora som f.eks. i engelske participier^s og på den anden – absolut-relative tempora i tilfældet med tempora som perfektum, pluskvamperfektum osv. (Comrie 1985: 64ff.). Med Comries terminologi kan vi da sige, at dansk og engelsk for de finitte verbalformers vedkommende gør aktivt brug af både absolutte og absolut-relative tempora, mens russisk kun råder over absolutte tempora. Hvad de infinitte verbalformer angår, gør både engelsk og russisk aktivt brug af relative tempora, mens denne anvendelse synes at være perifer i dansk.

Der er dog grund til her at komme med en væsentlig tilføjelse i forbindelse med narrative tekster: Eftersom taleøjeblikket er koblet fra, når vi har med en narrativ tekst at gøre, kommer de absolut-relative tempora og de relative tempora til at fungere ens, nemlig som markører af egentlig relativ tid. Dette betyder naturligvis ikke, at vi kan skrive en narrativ tekst ved hjælp af infinitte verbalformer, men det betyder, at f.eks. en russisk infinit form, der markerer fortidighed i forhold til hovedhandlingen, der er holdt i præteritum, i tidsværdi kommer til at svare til en dansk pluskvamperfektum. Infinitte verbalformers tidsværdi behandler jeg under parameteren tidsmarkører.

I forbindelse med de absolutte og absolut-relative tempora vil jeg i den konkrete tekstundersøgelse fokusere på, hvornår tempusformerne eksplicit angiver samtidighed mellem situationstid (E) og referencepunkt (R), hvornår de eksplicit angiver andet end samtidighed, og hvornår de ikke indeholder nogen eksplicit information i denne henseende. I de foreliggende tekster er de konkrete muligheder for tidsrelationen mellem situationstid og referencepunkt (E/R) følgende:

1) E=R: E og R er eksplicit samtidige, 2) E<R: E kommer eksplicit før R, 3) (E=R): E og R er implicit samtidige, 4) (E<R): E kommer implicit før R.

4.3. TIDSMARKØRER

Under denne rubrik medtages de tidsmarkører, som ikke vedrører verbalklasser og aspekt og heller ikke udgøres af de absolutte og absolut-relative tempora. Det drejer sig konkret om følgende:

- Tidsadverbier og –syntagmer. I den danske tekst er det: *så, allerede*. I den russiske er det: *в тот же момент* (i samme øjeblik), *затем* (derefter), *уже* (allerede).
- Konjunktioner. I den danske tekst er det den sideordnende konjunktion *og*, den underordnende *mens*, samt den sammensatte *og først da*. Konjunktionen *og* skal nævnes specielt, da det øjensynligt er en regel i dansk, at når konjunktionen *og* står efter et handlingsverbum og samtidig foran et aktivitetsverbum, da markerer det aktivitetens begyndelse, altså en ingressiv aktivitet, hvilket bidrager til, hvad jeg med en oversættelse fra det engelske "narrative advancement" kalder den "narrative progression".
- Participler og gerundier. I den russiske tekst er der to imperfektive gerundier, som udtrykker samtidighed med hovedhandlingen, samt to perfektive aktive præteritumparticipler, der udtrykker fortidighed.
- Endelig medtages under tidsmarkører tempusbrugen i indirekte tale i russisk, idet anvendelsen af præteritum efter *verba dicendi* markerer fortidighed i forhold til taleverbets tempus.

4.4. SITUATIONSAFGRÆNSNING

Situationsafgrænsningen etableres som nævnt ovenfor af de leksikalsk-semantiske verbalklasser og aspekt samt af tidsmarkører. I russisk skabes situationsafgrænsningen netop af verbalklasser og aspekt, mens tidsadverbier og tidssyntagmer i det undersøgte tekststykke blot etablerer en ledsagende tidslokalisering eller afgrænsning. I dansk, der ikke har aspekt, indebærer handlingsverber i sig selv en situationsafgrænsning; derudover etablerer diverse tidsadverbier og konjunktioner en afgrænsning af tilstands- og aktivitetsverber, mens en konjunktion som *mens* tværtimod signalerer, at et tilstands- eller aktivitetsverbum ikke er afgrænset. Også individuelle leksikalske faktorer spiller en rolle for situationsafgrænsningen i dansk. I det undersøgte danske tekststykke drejer det sig om verbet *være*, der dels forbinder sig med et fast prædikat *være i uniform* (fragment 26) og dels har et inkorporeret såkaldt "indre objekt" i *være på vej* (fragment 17). Det er ligeledes verbet *stå*, der dels optræder med tydeligt tryktab og "indre objekt" i *stå på lur* (fragment 22) og dels optræder som mere eller mindre desemantiseret aktivitetsmarkør i *stå og fægte* (fragment 7-8) og *stå og børste* (fragment 31). De situationer, som udtrykkes af disse sammensætninger, må siges at være eksplicit markeret som ikke-afgrænsede. Graden af desemantisering af *stå* i de to sidste eksempler afhænger af, hvor stort selvstændigt tryk den talende tillægger det. Som det ses af min inddeling, har jeg bedømt *stå* i fragment 7 til at have større semantisk indhold og mere tryk end *stå* i fragment 31, og dette er i overensstemmelse med den russiske oversættelse.

Til det foreliggende formål – undersøgelse af det narrative forløb – opererer jeg med tre slags afgrænsningsmarkering: eksplicit afgrænsning (+), eksplicit ikke-afgrænsning (–) og ikke-markeret mht. afgrænsning (0).

4.5. SITUATIONSTYPER

Ved situationstyper forstår jeg i den foreliggende sammenhæng tilstand, aktivitet og handling, svarende til de tre verbalklasser hos Durst-Andersen; derudover de varianter, der fremkommer ved de russiske aktionsart-modificeringer af tilstands- og handlingsverber; og endelig de modificeringer, som etableres af tidsmarkører i forbindelse med danske tilstands- og aktivitetsverber. Ved de russiske handlingsverber tager jeg også hensyn til aspekt.

- Situationstyper i det danske tekststykke

Tilstand: —
 Ingressiv tilstand: |—
 Aktivitet: ~~~~
 Ingressiv aktivitet: |~~~~
 Handling: ~|—

- Situationstyper i det russiske tekststykke

Tilstand: —
 Ingressiv tilstand: |—
 Aktivitet: ~~~~
 Ingressiv aktivitet: |~~~~
 Semelfaktiv: |^|
 Handling (perfektiv aspekt): (~~)|—
 Handling (imperfektiv aspekt): ~(|—)
 Gentagen handling (imperfektiv aspekt): ++++

4.6. DEN NARRATIVE PROGRESSION

Den narrative progression, altså progressionen i situationstiden (E) set fra iagttageren i det fremadskridende referencepunkt (R), er søgt anskueliggjort i tabellerne i appendikset nedenfor. (Som nævnt i slutningen af punkt 3, bevæger referencepunktet i en narrativ tekst sig hele tiden kronologisk fremad, med mindre der er et tydeligt brud i teksten).

Når man undersøger den narrative progression, og specielt når man sammenligner den i en kildetekst og dens oversættelse, er der to parametre, som egentlig godt kan holdes adskilt fra hinanden. Den ene er selve progressionen i situationstiden, altså forløbet på E-aksen, og den anden er skift i iagttagers synsvinkel, altså iagttagers eventuelle (fremad- eller) tilbageskuen.

Hvad angår progressionen i situationstiden og dermed dynamikken i beretningen, kan vi konstatere, at denne med få undtagelser etableres i kraft af situationsafgrænsningen. I dansk skabes situationsafgrænsningen dels ved hjælp af handlingsverber og dels ved hjælp af leksikalske tidsmarkører (tidsadverbier og –syntagmer, konjunktioner) sammen med tilstands- og aktivitetsverber. I russisk medvirker ”eksterne” tidsmarkører ikke ved etableringen af situationsafgrænsningen. Her skabes den dels ved hjælp af perfekte handlingsverber og dels ved hjælp af perfekte aktionsartsverber. Det forhold, at de russiske verbalformer i præteritum ved engangshandlinger – som i den foreliggende tekst (med undtagelse af den gentagne handling i fragment 12) – gennem

deres aspekttilhørsforhold nødvendigvis må udtrykke eksplicit afgrænsning hhv. ikke-afgrænsning, betyder, at oversætteren til russisk kan blive tvunget til at vælge mellem et af disse kendetegn i tilfælde, hvor billedet ikke er så tydeligt i dansk. Et eksempel herpå har vi i fragment 18, hvor partikelverbets (*fulgte efter*) omgivelser (*og efter allerede*) efter min mening indikerer, at vi har at gøre med en ingressiv aktivitet, selv om verbet i sig selv ikke indeholder en sådan information. I den russiske oversættelse er man imidlertid nødt til at vælge mellem et imperfektivt uafgrænset aktivitetsverbum og et perfektivt ingressivt aktivitetsverbum (med præfikset *po-*). I det foreliggende tilfælde har oversætteren valgt det imperfektive aktivitetsverbum, hvilket efter min mening ikke svarer til den danske tekst. Både i det russiske og det danske fragment er der dog tale om progression i situationstiden.

Mens man generelt må sige, at der er god overensstemmelse mht. situationstidens progression i den undersøgte kildetekst og dens russiske oversættelse, brydes denne overensstemmelse dog af den uforståelige udeladelse i oversættelsen af fragmenterne 4-6, 10 og 19-20. Foruden at udeladelserne gør teksten fattigere, påvirker de også den narrative fremdrift og gør dermed den russiske oversættelse mindre dynamisk end den danske udgangstekst. I parentes bemærket er udeladelserne så meget desto mere uforståelige, som oversætteren et andet sted ikke har holdt sig tilbage fra at "forbedre" teksten med sin egen tilføjelse, nemlig i fragment 12, hvor vi får at vide, at munden gik op og i "som i slow-motion".

Hvad angår iagttagersens tilbageskuen, som i en narrativ tekst er langt hyppigere end fremadskuen, så markeres det i den foreliggende danske tekst fortrinsvis ved pluskvamperfektum, nemlig i fragmenterne 13, 22-25, 27-30 og 33, mens det et enkelt sted angives ved adverbiet *allerede*, nemlig i fragment 17. I den russiske tekst er iagttagersens tilbageskuen i fragment 17 angivet på samme måde som i den danske tekst, altså ved tidsadverbiet *allerede (uže)*. I fragment 22 er denne tilbageskuen, altså E<R, eksplicit angivet ved brugen af præteritum efter et taleverbum i præteritum. I de tre efterfølgende fragmenter (23-25) er iagttagersens tilbageskuen ikke markeret eksplicit, men det er den helt naturlige interpretation. Heller ikke i fragmenterne 27-29 er der i den russiske tekst nogen egentlig eksplicit markering af E<R, dog kan der argumenteres for, at anvendelsen af en tidsbisætning indledt med *først da (tol'ko kogda)* i fragmenterne 27-28 nødvendigvis må forudsætte, at iagttageren skuer tilbage. Eksplicit markering af E<R er der derimod entydigt i fragmenterne 30 og 33 i den russiske tekst, idet vi her har to perfekte præteritumparticipier. Alt i alt er der i de nævnte russiske fragmenter ingen problemer med den korrekte temporale lokalisering på E-aksen i forhold til R-aksen. Det eneste sted, hvor det går galt for oversætteren mht. forholdet mellem situationstid og iagttagertid er i fragment 13, hvor den perfekte præteritumform blot angiver progression på E-aksen. Iagttagersens tilbageblik i fragment 13 kunne i den russiske tekst være blevet sikret ved tidsadverbiet *allerede (uže)*.

På dette sted er det nødvendigt med en præcisering. Sagen er, at anvendelsen af pluskvamperfektum i den danske tekst slet ikke er så regelret og mekanisk, som man kunne få indtryk af ved første øjekast. Dette gælder mere specifikt fragmenterne 23-25 og 29, og det hænger sammen med, at alle fragmenterne fra 22 til 29 er indirekte tale.

Markeringen af fortidigheden i forhold til taleverbets tid er egentlig kun nødvendig med en pluskvamperfektum i fragment 22 (*havde stået på lur*), derefter vil almindelige præteritumformer implicit angive E<R i fragmenterne 23-25 (*tog fat, skreg, trak*) og 29 (*gav slip*), mens der stadig vil være brug for pluskvamperfektum i tidsbisætningen i fragment 27-28 (*og først da hun havde sparket ham og kradset ham*). Hvorfor anvendes der så pluskvamperfektum i fragmenterne 23-25 og 29? Jo, det markerer, at det er fortællerpersonens (in casu "den sorthåredes") ord snarere end en "objektiv" beretning om, hvad der skete.⁶ Denne ansats til hvad man kunne kalde en "narrativ modus" i dansk⁷ kan dog næppe gengives ordentligt på russisk.

5. KONKLUSION

Den præsenterede undersøgelse har endnu en gang bekræftet, at russisk og dansk med deres grundlæggende forskellige strukturer også har forskellige virkemidler til strukturering af tidsrelationerne i narrative tekster. Dansk har i modsætning til russisk behov for leksikalske markører såsom tidsadverbier og konjunktioner til at etablere progression i det narrative forløb, mens russisk til gengæld i højere grad end dansk har brug for leksikalske markører til perspektivering af det temporale forløb.

LITTERATUR

- Bondarko, A. V. (1971), *Vid i vremja russkogo glagola*, Moskva: Prosveščenie.
- Comrie, Bernard (1976), *Aspect*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, Bernard (1985), *Tense*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Östen (1985), *Tense and Aspect Systems*, Oxford: Basil Blackwell.
- Diderichsen, Paul (1974), *Elementær Dansk Grammatik*, 3. udg., København: Gyldendal.
- Durst-Andersen, Per (1992), *Mental Grammar. Russian Aspect and Related Issues*, Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, Per (1994), "Sproglige supertyper. Del II", *Sprint*, 1 (1994), pp. 6-18.
- Durst-Andersen, Per, Michael Herslund (1996), "The syntax of Danish verbs: Lexical and syntactic transitivity", in: Engberg-Pedersen, Elisabeth et al. (eds.) (1996), *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins, pp. 65-102.
- Forsyth, James (1970), *A Grammar of Aspect. Usage and Meaning in the Russian Verb*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Glovinskaja, M. Ja. (2001), *Mnogoznačnosť i sinonimija v vido-vremennoj sisteme russkogo glagola*, Moskva: Azbukovnik, Russkie slovari.
- Isačenko, Alexander V. (1968) [1960], *Die russische Sprache der Gegenwart, Teil 1, Formenlehre*, Halle: Niemeyer.
- Jakobson, Roman (1971), "Zur Struktur des russischen Verbums", in: *Selected writings*. Vol. II, *Word and Language*, The Hague: Mouton, pp. 3-15.
- Lyons, John (1977), *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Maslov, Ju. S. (1978), "K osnovanijam sopostavitel'noj aspektologii", in: *Voprosy sopostavitel'noj aspektologii*, Leningrad: Isdatel'stvo Leningradskogo universiteta, pp. 4-44.

- Maslov, Yu. S. (1985), "An Outline of Contrastive Aspectology", in: Maslov, Yu. S. (ed.), James Forsyth (transl. and annot., in collab. with Josephine Forsyth) (1985), *Contrastive Studies in Verbal Aspect: in Russian, English, French and German*, Heidelberg: J. Groos, pp. 1-44.
- Padučeva, E. V. (1986), "Semantika vida i točka otsčeta (v poiskach invarianta vidovogo značeniija)", *Izvestija AN SSSR, Serija Literatury i jazyka*, 45/5 (1986), pp. 413-424.
- Percov, N. V. (2001), *Invarianty v ruskom slovoizmenenii*, Moskva: Jazyki russkoj kul'tury.
- Reichenbach, Hans (1966) [1947], *Elements of Symbolic Logic*, New York, London: Collier-Macmillan.
- Smith, Carlota (1991), *The Parameter of Aspect*, Dordrecht, Boston, London: Kluwer.
- Vendler, Zeno (1967), *Linguistics in Philosophy*, Ithaca, N. Y.: Cornell University Press.

KILDER

- Rifbjerg, Klaus (1974), "Kærlighedens ø", i: *Sommer*, København, pp. 127-139.
- Rifb'erg, Klaus (1984), "Ostrov ljubvi", v: *Budet dožd'*, Moskva, pp. 196-206.

NOTER

- ¹ Som anført af Reichenbach, kan det, der traditionelt på engelsk kaldes "simple future", tolkes som enten S, R — E eller S — R, E svarende til sætninger som henholdsvis *Now I shall go* og *I shall go tomorrow* (Reichenbach 1966: 295f.). I mine skemaer har jeg valgt tolkningen S — R, E. Spørgsmålet om de forskellige tolkninger af futurum er dog ikke relevant for den foreliggende undersøgelse, og jeg vil derfor ikke gå ind i en nærmere diskussion.
- ² Ret beset kan man naturligvis kun i meget begrænset omfang tale om den grammatiske tid futurum i dansk, hvor vi jo normalt bruger præsens til at udtrykke fremtid, se f.eks. Diderichsen (1974: 137f.).
- ³ Den russiske lingvist Elena Padučeva, der i en række arbejder har demonstreret konsekvenserne af distinktionen mellem interaktiv og narrativ diskurs (svarende til de to typer talesituation), illustrerer forskellen mellem de to diskurstyper ved hjælp af eksemplet *På væggen til højre hang et billede* (som jeg her har oversat til dansk). Hvis denne sætning bliver ytret i interaktiv diskurs, altså i en kanonisk talesituation, kan den kun tolkes sådan, at der ikke længere er noget billede. Bliver sætningen derimod ytret i narrativ diskurs, f.eks. hvis den talende fortæller om noget, han oplevede for 20 år siden, kan billedet udmærket hænge der den dag i dag. Se Padučeva (1986).
- ⁴ Som det ses af eksemplerne, og som det understreges af forfatterne, hænger denne distinktion også sammen med, om verbet i den givne anvendelse er transitivt eller ej.
- ⁵ Comrie illustrerer det engelske præsensparticipium med eksempler som *the passengers awaiting flight 26 must proceed to gate 5*, hvor der udtrykkes samtidighed, og præteritumparticipiet med et eksempel som *the passengers (having been) denied boarding on flight 26 proceeded to gate 7*, hvor der udtrykkes fortidighed (Comrie 1985: 59). I dansk er denne anvendelse af participierne øjensynligt langt mere sjælden end i engelsk, og jeg vil ikke kommentere den nærmere.
- ⁶ Jeg er Ole Tøgeby taknemlig for at have gjort mig opmærksom på dette.
- ⁷ Jf. også Per Durst-Andersens omtale af "dansk som afsender-baseret sprog" (Durst-Andersen 1994).

APPENDIKS

Tabel 1

		tids- mar- kør	E/R – mar- keret i tem- pus	af- græn- ning	situ- ations- type	Forløbet af situationstiden (event-tiden, E) set fra iagttag- eren i det fremadskridende referencepunkt (R): "den nar- rative progression". Tale(fortælle)øjeblikket (S) er ikke relevant i en narrativ tekst.
1	Han nikkede.		E=R	0	akti- vitet	~~~~
2	Så hørte de	<i>så</i>	E=R	+ (<i>så</i>)	in- gressiv til- stand	—
3	den sorthårede råbe i bag- grunden.		E=R	0	akti- vitet	~~~~
4	De standsede		E=R	+	hand- ling	~ —
5	og vendte sig om		E=R	+	hand- ling	~ —
6	og stirrede hen mod udgangen,	<i>og</i> (efter hand- ling)	E=R	+ (<i>og</i>)	in- gressiv til- stand	~~~~
7	hvor hun stod		E=R	- (<i>stå</i>)	til- stand	—
8	og fægtede med armene		E=R	- (<i>stå</i>)	akti- vitet	~~~~
9	og tog fat i tjenerens hvide jakke		E=R	+	hand- ling	~ —
10	og ruskede i den,	<i>og</i> (efter hand- ling)	E=R	+ (<i>og</i>)	in- gressiv til- stand	~~~~
11	mens hun pegede mod døren,	<i>mens</i>	E=R	- (<i>mens</i>)	akti- vitet	~~~~
12	og munden gik op og i.	(<i>mens</i>)	E=R	- (<i>mens</i>)	akti- vitet	~~~~

13	Flere par var standset på dansegulvet		E<R	+	hand- ling	~ —
14	og fulgte med i optrinnet,	<i>og</i> (efter hand- ling)	E=R	+ (<i>og</i>)	in- gressiv akti- vit	~~~~
15	og i baggrunden skilte en skygge sig ud fra væggen		E=R	+	hand- ling	~ —
16	og nærmede sig kvinden og tjeneren.	<i>og</i> (efter hand- ling)	E=R	+ (<i>og</i>)	in- gressiv akti- vit	~~~~
17	Den lyshårede var allerede på vej over til veninden,	<i>aller- ede</i>	E<R	- (<i>være</i>)	akti- vit	~~~~
18	og Fuchshøj fulgte efter.	<i>og</i> (efter <i>aller- ede</i>)	E=R	+ (<i>og</i>)	in- gressiv akti- vit	~~~~
19	Så snart de nåede frem,		E=R	+	hand- ling	~ —
20	vendte den sorthårede sig appellerende imod dem		E=R	+	hand- ling	~ —
21	og fortalte – stadig med stemmen i falset –		E=R	+	han- dling	~ —
22	at der havde stået en mand på lur ...,		E<R	- (<i>stå</i>)	til- stand	—

23	og han havde taget fat i hende,		E<R	+	hand- ling	~ —
24	og selv om hun havde skreget,	og (efter hand- ling)	E<R	+ (og)	in- gressiv akti- vitet	~~~~
25	havde han trukket hende ind i mørket,		E<R	+	hand- ling	~ —
26	og han var i uniform,		(E<R)	– (være)	til- stand	—
27	og først da hun havde sparket ham	og først da	E<R	+ (og først da)	in- gressiv akti- vitet	~~~~
28	og kradset ham,	(og først da)	E<R	+ (og først da)	in- gressiv akti- vitet	~~~~
29	havde han givet slip.		E<R	+	hand- ling	~ —
30	Tjeneren havde gjort sig fri af grebet		E<R	+	hand- ling	~ —
31	og stod og børstede jakken af		E=R	– (stå)	akti- vitet	~~~~
32	og så op på manden i det mørke tøj,		E=R	+	hand- ling	~ —
33	der nu var kommet helt hen til dem.		E<V	+	hand- ling	~ —

Tabel 2

		tidsmar- kør	E/R – ej mar- keret i tem- pus	afgræns- ning	situ- ations- type ations- type	Forløbet af situationstiden (event-tiden, E) set fra iagttag- eren i det fremadskridende referencepunkt (R): "den narra- tive progression". Tale(fortælle) øjeblikket (S) er ikke relevant i en narrativ tekst.
1	On ponima- jušče kivnul golovoj.		(E=R)	+	semel- faktiv	^
2	V tot že moment oni uslyšali	<i>v tot že moment</i>	(E=R)	+	ingres- siv til- stand	—
3	ot- čajannyj krik brjunetki.		(E=R)	–	akti- vitet (sub- stan- tiv)	~~~~
4-6						
7	Ta stojala u otkrytoj vxodnoj dveri		(E=R)	–	til- stand	—
8	i bespor- jadočno maxala rukami.		(E=R)	–	akti- vitet	~~~~
9	Zatem uxvatila rukoj polu kurtki bližajšego k nej oficianta,	<i>zatem</i>	(E=R)	+	hand- ling (pf)	(~) —
10						
11	drugoj rukoj ukazyvaja na vyxod,	(ipf. ge- rund.)	(E=R)	–	hand- ling (ipf)	~(—)

12	rot eë otkryvalsja i zakryvalsja kak pri zamedlen- noj s"emke		(E=R)	(+) (gen- tagen)	hand- ling (ipf)	++++
13	Eščë neskol'ko par ostanovi- lis',		(E=R)	+	hand- ling (pf)	(~) —
14	nabljudaja za skandal- om,	(ipf. ge- rund.)	(E=R)	-	akti- vitet	~~~~
15	a ot dal'nej steny otdelilas' tëmnaja ten'		(E=R)	+	hand- ling (pf)	(~) —
16	i pošla k dveri.		(E=R)	+	in- gressiv akti- vitet	~~~~
17	Blondinka uže spešila na pomošč' podruže.	<i>uže</i>	(E<R)	-	akti- vitet	~~~~
18	Fušej sledoval za nej.		(E=R)	-	akti- vitet	~~~~
19- 20						
21	Sryvajas' na krik, brjunetka ob"jasnila:		(E=R) tale- verb.	+	hand- ling (pf)	(~) —
22	u damskogo tualeta, snaruži, eë podsteregal mužčina,	(præt. efter tale- verb.)	E<R	-	hand- ling (ipf)	~(—)
23	on sxvatil eë,		(E<R)	+	hand- ling (pf)	(~) —

24	xot' ona kričala,		(E<R)	-	akti- vitet	~~~~
25	zataščil v temnotu,		(E<R)	+	hand- ling (pf)	(~) —
26	on byl v forme, voennyj ili policejskij,		(E<R)	-	til- stand	—
27	i tol'ko kogda ona udarila ego nogoj		(E<R)	+	hand- ling (pf)	(~) —
28	i pustila v xod nogti,		(E<R)	+	hand- ling (pf)	(~) —
29	on vypustil eë.		(E<R)	+	hand- ling (pf)	(~) —
30	Oficiant, zapolučivšij nakonec obratno polu kurtki,	pf. partc.	E<R	+	hand- ling (pf)	(~) —
31	strjaxival s neë pylinki		(E=R)	-	akti- vitet	~~~~
32	i molča smotrel na [podošedšego] čeloveka v tēmnom kostjume.		(E=R)	-	akti- vitet	~~~~
33	podošedšego	pf. partc.	E<R	+	hand- ling (pf)	(~) —